

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně-ekonomická fakulta

Katedra statistiky

Teze diplomové práce

**Statistická analýza vývoje hospodaření veřejných rozpočtů
České republiky**

Bc. Pavel Žák

©2014 ČZU v Praze

Souhrn

Cílem diplomové práce je analyzovat vývoj hospodaření veřejných rozpočtů v České republice v letech 1996 – 2013 a charakterizovat rozhodující faktory, které vývoj ovlivnily. Práce se nejprve zaměřuje na veřejné rozpočty jako celek, poté analyzuje vývoj v rámci jednotlivých částí (subsektorů) – státní rozpočet, státní fondy, územně-samosprávné celky a zdravotní pojišťovny. S využitím statistických metod z oblasti časových řad a indexní analýzy jsou hodnoceny celkové příjmy a výdaje, jednotlivé položky příjmů a výdajů, deficit a úroveň zadlužení. Zvláštní důraz je kladen na vývoj daňových příjmů. V závěru analytické části je provedeno mezinárodní porovnání. Na základě dosažených výsledků a odhadu budoucího vývoje jsou zpracovány návrhy opatření ke zlepšení zejména bilance veřejných rozpočtů.

Klíčová slova

veřejný sektor, veřejné rozpočty, státní rozpočet, rozpočty územně samosprávních celků, daně, sociální dávky, sociální příspěvky

Obsah:

1. Úvod.....	3
2. Cíl práce a metodika	3
3. Souhrn výsledků provedených analýz	3
4. Závěr	5
5. Použité zdroje.....	6

1. Úvod

Nemůže být pochyb o tom, že v soudobé společnosti zaujímá veřejný sektor významnou a nezastupitelnou roli. Od doby, kdy hlavní úkoly státu spočívaly především v zajištění obrany svého území a v udržení vnitřního pořádku, došlo k výraznému rozšíření funkcí veřejného sektoru. Problematika veřejného sektoru zůstává díky jeho významu v ekonomice a vlivu na život lidí nadále více než aktuálním tématem. Vliv globalizace, udržitelnost veřejných financí v souvislosti se stárnutím populace, řešení deficitního hospodaření či zadlužení jsou zásadní otázky, s nimiž se bude nutné vyrovnat, a které nepochybně ovlivní budoucí fungování veřejného sektoru. Obzvláště citlivé je toto téma v podmínkách České republiky, která v nedávné době prošla transformací ekonomiky z centrálně plánované na tržní se všemi klady i zápory tohoto procesu.

2. Cíl práce a metodika

Cílem diplomové práce je analyzovat vývoj hospodaření veřejných rozpočtů České republiky v letech 1996 – 2013, stanovit rozhodující skutečnosti a faktory, jež měly na vývoj vliv a provést mezinárodní srovnání s vybranými státy. Na základě provedených analýz bude zpracován odhad vývoje v následujících letech a budou navržena opatření ke zlepšení především bilance veřejných rozpočtů. Data, jež byla získána zejména ze Státních závěrečných účtů, materiálů a statistik resortu Ministerstva financí, České národní banky, Českého statistického úřadu a Eurostatu jsou zpracovány statistickými metodami z oblasti časových řad a indexní analýzy.

3. Souhrn výsledků provedených analýz

V průběhu analyzovaného období se celkové příjmy veřejného sektoru zvýšily reálně o 55 %, tedy o něco více než reálný hrubý domácí produkt. Podíl celkových příjmů na HDP byl v roce 2013 o 2,4 p.b. vyšší, než tomu bylo v roce 1996 (38,5 %). Za pozornost stojí především rozdílný vývoj přímých a nepřímých daní. Až do roku 2007 vykazovaly rychlejší tempo růstu přímé daně, a to i přesto, že sazby daní z příjmů se snižovaly a zužoval se též jejich základ. Markantní to bylo především u daně z příjmu právnických osob. V období let 2008 – 2010 však přímé daně klesly tak výrazně, že za celé období vykázaly nárůst o 34 %, zatímco nepřímé daně o 58 %. Celkové výdaje veřejného sektoru vzrostly o 48 %, což je v porovnání

s HDP téměř shodné zvýšení (46 %). Běžné výdaje vykázaly nárůst 66,5 %. Vývoj ovlivnily především výdaje na sociální transfery (78,8 %), což je logickým důsledkem demografického vývoje v ČR a jeho dopadu především na objem vyplácených penzí (v metodice ESA 95 zvýšení o 125 %).

Trend deficitního hospodaření veřejných rozpočtů se udržel po celou dobu. Rychlejší dynamika výdajů oproti příjmům vedla v letech 1996 – 2003 k postupnému prohlubování schodku. Zásadou úsporných opatření se v dalších letech podařilo deficit snížit a stabilizovat. Nebylo však využito pozitivního vlivu vrcholící ekonomické konjunktury na příjmy k další konsolidaci. S příchodem hospodářské krize v roce 2009 se schodek veřejných rozpočtů prudce zhoršil. Omezování výdajů, které se citelně dotklo investic, vedlo k postupnému zlepšování deficitu až na -1,5 % HDP v roce 2013. Vzhledem k tomu, že se na výše uvedeném trendu podílela zejména centrální vláda, nemůže být překvapením razantní nárůst státního dluhu, který výrazně předčil dynamiku HDP. Zatímco v roce 1996 dosahoval veřejný dluh 12 % HDP, v roce 2013 se jednalo již o 46 %.

V souvislosti s reformou veřejné správy (2001 – 2003) se podstatným způsobem změnilo rozpočtové vztahy mezi státem a územními celky. Rozšíření agendy místní vlády doprovázelo zvýšení podílu na výnosu daňových příjmů v rámci rozpočtového určení daní a nárůst dotací ze státního rozpočtu. Od roku 2001 nově participují ÚSC na DPH, naopak klesl jejich podíl na dani z příjmu FO ve prospěch státního rozpočtu. Z hlediska struktury rozpočtů vzrostlo zastoupení přijatých dotací na celkových příjmech. Na výdajové straně se výrazně zvýšil podíl transferů příspěvkovým organizacím (16 % v roce 1998 oproti 44 % v roce 2013). Negativní dopady na daňové příjmy státního rozpočtu byly navíc zdůrazněny převodem výnosu některých daní do příjmů nově vzniklého Státního fondu dopravní infrastruktury. V souvislosti se vstupem a čerpáním dotací z fondů EU vzrostl podíl nedaňových příjmů státního rozpočtu na celkových příjmech z 5 % na 15 %. V tomto ohledu by však měly mít tyto příjmy jednoznačně definovanou protipoložku ve výdajích (transfer ÚSC, výdaj některé z kapitol). V porovnání s rokem 1998 je ze státního rozpočtu vynakládáno relativně více prostředků na transfery územním rozpočtům a centrálním rozpočtům (dotace státním fondům) a naopak relativně méně příspěvkovým organizacím (převod zřizovatelských funkcí na ÚSC). Nejvýznamnější položka výdajů, kterou představují transfery obyvatelstvu (47 % běžných výdajů) navýšila zastoupení jen mírně, stejně jako její podpoložka sociální dávky (78 % v roce 2013).

4. Závěr

Za rozhodující faktory, které ovlivnily vývoj veřejných rozpočtů, lze považovat hospodářský vývoj, legislativní změny, reformu veřejné správy, vstup do EU a také proces transformace ekonomiky. Z provedených analýz vyplývá poměrně těsný vztah dynamiky příjmů a výdajů veřejných rozpočtů s hospodářským vývojem. Přestože mohou existovat různé názory na vzniknuvší model, reformu veřejné správy se podařilo uskutečnit bez větších problémů. Nicméně především z hlediska fiskálních pravomocí zůstává prostor územních celků značně omezený. Úspěšně byl završen přístupový proces do EU. Proběhla harmonizace české legislativy s právem EU, jež se mimo jiné dotkla i daňových zákonů. Česká republika se tak stala příjemcem nemalého objemu prostředků z evropského rozpočtu, které významně překročily odvody ČR do rozpočtu. Pohled na transformaci ekonomiky zůstává rozporuplný. Přinejmenším některé náklady byly zbytečné a příliš vysoké. Přestože jich byla většina hrazena z privatizačních příjmů, pravděpodobně si lze představit účelnější využití těchto prostředků. Negativum uplynulých let bezpochyby představuje trvale deficitní hospodaření a nárůst veřejného dluhu, který je sice v mezinárodním měřítku poměrně nízký, avšak varovné je především jeho tempo růstu. Nepodařilo se zrealizovat politicky odolnou penzijní reformu, ani reformu zdravotnictví. Jak však vyplývá z posledních projekcí, po provedení poměrně významných parametrických změn stávajícího důchodového systému by již systém nemusel ohrožovat dlouhodobou udržitelnost veřejných financí tak výrazně, jak to předpokládaly dřívější projekce.

Součástí práce byl také odhad budoucího vývoje a návrh opatření ke zlepšení bilance veřejných rozpočtů. Vzhledem k tomu, že problém se zápornou bilancí se týká především státního rozpočtu, opatření se zaměřila právě na státní rozpočet.

5. Použité zdroje

- [1] HAMERNÍKOVÁ B., MAAYTOVÁ A. a kol. *Veřejné finance*. 3. vyd. Praha: ASPI, 2007. 364 s. ISBN 978-80-7357-301-0
- [2] HINDLS R. a kol. *Statistika pro ekonomy*. 8. vyd. Praha: Professional Publishing, 2007. 415 s. ISBN 978-80-86946-43-67
- [3] KREBS V. a kol. *Sociální politika*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 542 s. ISBN 978-80-7357-585-4
- [4] KUBÁTOVÁ K. *Daňová teorie a politika*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 275 s. ISBN 978-80-7357-574-8
- [5] OCHRANA F., PAVEL J., VÍTEK L. a kol. *Veřejný sektor a veřejné finance*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 261 s. ISBN 978-80-247-3228-2
- [6] TETŘEVOVÁ L. *Veřejná ekonomie*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2008. 185 s. ISBN 978-80-86946-79-5